

Matai

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuoqo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuqo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai (Rukaaso 3:23-28)

- 1** ¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.
- ² Aaparahaamo ari mmaapuuvaa
Isaaka mmata kioodoo
Isaako Yakoopaa mmata kioodoo
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.
- ³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo
- ⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo
Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo

- 5 Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
 inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
 Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
 inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
 Yoveteeva Isainna mmata kioodoo
- 6 Isaivaano kieeta vaidiiva
 Davuitiinna mmata kieeravai.
 Davuitiiva vaidiiva nnutuuvo Uriaanna
 muaadaivaa vara kioo
 mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kioodoo
- 7 Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
 Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
 Aviaava Asaanna mmata kioodoo
- 8 Asaava Yosapataa mmata kioodoo
 Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
 Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo
- 9 Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
 Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
 Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo
- 10 Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
 Manaseeva Amoosoonna mmata kioodoo
 Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo
- 11 Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
 ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
 iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
 numa gioonna kiaapuuya vitada
 ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
- 12 Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
 Seratiereeva Seruvavereenna mmata kioodoo
- 13 Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
 Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
 Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo
- 14 Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
 Satokoova Akiimaa mmata kioodoo
 Akiimo Erutuunna mmata kioodoo
- 15 Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
 Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
 Mataano Yakoopaa mmata kioodoo
- 16 Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaativai.
 Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kioodoo vaidiiaano
 innara tunoo: Anna Misiaa vaidi Anutuuqo mmataama kioo
 vaidiivovee, tiravai.

¹⁷Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaidiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva diitoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaidiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa iyaata rapidada yaatara kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Isarairiaya yapa kioodoo varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaidiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai

(Rukaaso 2:1-7)

¹⁸Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu suaivaki inna kaanaa Mariaanna Yoosipo varaanara kuaivaa kiaa teerama kioo hama inna varooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna mmiravai. ¹⁹Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosipo vaidi yoketaavoonora tioo hama mmamma maisaivaa Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaanaraivaara yaata utiravai. ²⁰Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosipo, Davuitiinna oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara yaata utuane. Varaanee. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee. ²¹Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvee tinaravai. Fai ivoono ari seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavuaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvee tinaravai.

²²⁻²³Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuuqaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono Anutuuqo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarinno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyaivo tinoo: Anutuuqo ti tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mmattoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴Itaama vauduu Yoosipo diitoo Udaanga Anutuuqaa aangeraiivo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai. ²⁵Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosipo hama inna tasipama nuairavai. Yapooma Mariaava mmaapuuvaa mmata kioodoo Yoosipo inna nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

Vaidi suai raari roopinnai varuuya Yisuunna taara nniravai

2 ¹Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai.

Inna mmatoosuaivaki Herooto Yutayaiya kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuaiauvo tooyauvaara mmoori uuya suai raari roopinnaidiri nnidada numa Yerusareema gionna kiaapuuya yaparaida tunoo: ²Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari aakiapuaivo suai raari raipinnai ngioo varikiai ta ivaa taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaara ngiaunnao, ³tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu mmuakiaa gionna kiaapu Yerusareema varuuyaata rikiada nnikiarairavai. ⁴Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata tuduu innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuuqo mmataama kioo vaidiiva kaano mmataanarannee? ⁵tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovono ivaara Anutuuqaa avaiavaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo
 kiisavai vaiki
 yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya
 ivaara kiaanoo:
 Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gionna kiaapu Isarairaiyara dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee. ⁷Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopinnaidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee? ⁸kiaa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmimaravee, ⁹tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa suai raari roopinna iya toovono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai. ¹⁰Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai. ¹¹Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovono sikau mmannaammannauvaa nnutuuvo gooraivaa inna mmuduu voovono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa inna mmuduu voovono kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaa inna mmiravai.

¹²Mmi taika kiada oro vuru vaida ruvuataiva tooduu Anutuuoqo yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuataiva tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuauya nnaakaraivaa ruputikio putuaveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa vie ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngianee, ¹⁴tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo ¹⁵oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiasa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputuatera tiravai

¹⁶Vaidi suai raari roopinaiya Herootaa yokekia kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuu taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinaiya tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmatoos nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai.

¹⁷Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai. ¹⁸Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gionna kiaapuuya
 kaayau rateera akuaivaata
 yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.
 Raheeraa nneeditunnaiya
 ngiari nnaakaraiyara ratadada
 iya vaa putu taikaivaara mmannammanna rataavai.
 Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kiasa
 iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuataiva tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo: ²⁰Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Isarairavaki kuane. Vaa vaidiiya nnaakaraivaa ruputuara uuya

putiravaivee, ²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiaa rikiooduu Akiraaso ari konna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aaturavai. Aatuunno vainno ruvuaataivaa tooduu Anutuuoqo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Karirayaara vioo vioo ²³ oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara kiaara: Nasareetaa vaidivaivee, kiaaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa iya kiaa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

3 ¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuuoqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo iya tunoo: ² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai. ³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
doo vainno aayanna roo tinara:
Ngia ngii kieetaivaara
aataruuvaa teerairavaa roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teerada safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausavaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisavaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai. ⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida ⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuoqaa kiaa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaatama nnoori varaarivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutuuoqo irisai maisavaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na

teenai niisi ngiatee. ⁹Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii gaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuoqo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. ¹⁰Aanna makee Anutuuoqo irisai maisaiva mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuuvai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuoqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiyaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mminaravai. ¹²Vaidiia yeenna vuuitaivaa savoorivaadiri uyu kagaari kiada kaanavaa vareerayaama ivoono ari savoorivaadiri varoo vuuita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(*Maraka 1:9-11; Rukaaso 3:21-22*)

¹³Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai. ¹⁴Numa duduu Yuvuaano inna ooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee, ¹⁵tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuuoqo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kaa ti mmiivaa iikiaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri toduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuuoqaa Mmannasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. ¹⁷Varuduu rikiooduu ngiau apuuvakidiri Anutuuoqaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

Sataango Yisuunna iinno taanaree kaa iiravai
(*Maraka 1:12-13; Rukaaso 4:1-13*)

4 ¹Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kaa uuduu Mmannasa Yoketaivoono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ²Oro kiooduu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu Yisuuva

yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai. ³Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuuaqaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee, ⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoono hama yaagueeqaivaa inna mmiivai. Anutuuaqasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivoono yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ⁵tuduu rikioo Sataango Yisunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: ⁶A Anutuuaqaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuane. Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuuo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimmaurivoora kiaa
iya ngiari yaakuuyauvaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee, ⁷tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuaqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuuaqaa iinna taanee, tiivaivee, ⁸tuduu rikioo Sataango kava Yisunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai. ⁹Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmuduuyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuane. Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuuaqaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee, ¹¹tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitatuuravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Maraka 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)

¹²Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai. ¹³Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya mmatavai. ¹⁴Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainiiuvau

Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutuuqaa kua rikiooya variaanoo.

¹⁶ Vaidiia heenaivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variyaiya teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai. ¹⁷Ii suai ivakidiri Yisuuva
Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo:
Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa
hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima
nninoo, tiravai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu
tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petoorooso
ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki
kagaari kiada tu kiada vauduu ¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai
nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama
gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee, ²⁰ tuduu rikiada makee tuduu
ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana
Yakooopoya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna
tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai.
Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara
aayanna rooduu ²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu
Yisunna nnaagiai viravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa
vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuuqo gioonna
kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmioo mmuakiaa
nniitaroo ari vookara ari vookarayauvaa tuqinneeravai. ²⁴ Tuqinnooduu
iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna
kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia
maisaiya iya aakiaiyauvaki varuuyaata makemakee putida vaidi kava
diitooyaata yuku yaaku putuuyaata vitada Yisunnaasi nnuduu iva
iya tuqinneeravai. ²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisunna
nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu

yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusareemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

5 ¹Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too ²ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai
(*Rukaaso 6:20-23*)

³Gioonna kiaapuuya ngiariyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuuqaa roosiikiaunnayavee, kiai yara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variayara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵Gioonna kiaapuuya tirooma adida variayara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo kua kutaivaa tioo iya mminaravaa fai iya varaaravai.

⁶Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa aataru yoketaivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiatayara Anutuuqo iyara yoketainoo. Fai Anutuuqo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiai yara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo fai iyara boo tinaravai.

⁸Gioonna kiaapuuya iya aakiai yauvo yamaama vaiyara Anutuuqo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuuqaa taaravai.

⁹Gioonna kiaapuuya rapiraivaara ooqoo tiraiyara Anutuuqo iyara yoketainoo. Fai Anutuuqo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiai yara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. ¹²Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmooriivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetayara iiravai.

Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai
(*Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35*)

¹³Gioonna kiaapu mmatayaa variaya ngiari yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa

roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaanoo. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaraivaa roosiima ngia variaanoo. ¹⁵Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variyaiyki mmeekiaivo taivai. ¹⁶Itaama vainai ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuuqo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama forofetaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai. ¹⁸Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovoono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuuqo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai. ¹⁹Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kiasa mmiivo fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai. ²⁰Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiasa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee, ²²tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara pinaama ausa nniitareeno kua

pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuuoqo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee. ²³Ngiiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa voovai Anutuuaqara kati yeena tapiivaki hudaanee kiaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai ²⁴i puara sipisiipaiva tapi oyaivaki yapa kiee akiairaama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaiva Anutuuaqara kati hudaanee.

²⁵Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kiaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmينو too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai. ²⁶Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, ²⁸tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai. ²⁹I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiaanee. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai. ³⁰I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainoo kiaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee, ³²tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiaa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi

voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiasa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuuoqaa avuuvau kianna kuaivaa iikiee, ³⁴tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiee. Ngiauvo inna Anutuuoqo varira yoosinnaivara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaava nnutuuvaa tasipama kiee kiee. ³⁵Mmataivo Anutuuoqo yuku yapeera yoosinnaivara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiee. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kiee. ³⁶Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiee. ³⁷Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kiee. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kiee. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivoono i tikiai itaa kua kiannano.

Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai

(Rukaaso 6:29-30)

³⁸Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaivaa rutuuma kino sai inna avaivaa rutuuma kiaivee. ³⁹Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. ⁴⁰Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmamayaa apuannaivaa varaanaraivara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmianee. ⁴¹Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vatee kuane, tinai sa vainima inna vatee kuane. Ngieerama inna vatee kuane. ⁴²Gioonna kiaapu voovoono mminnaivara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mminaravee tinai sa ooqoo tirainna mmianee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee

(Rukaaso 6:27-28,32-36)

⁴³Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nnammutuaiyara sa mmuduuya

ruanee, ⁴⁴tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ⁴⁵Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuuqo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuuqo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai. ⁴⁶Gioonna kiaapuuya ngiiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaanee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo. ⁴⁷Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataaraanoo. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo. ⁴⁸Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

Yisuuva mmanna haipuuva tuqinnaateera tiravai

6 ¹Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anutuuqaa mmoori yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

²Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kua sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kua irisaivaa vaa iya varaavai. ³Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kua tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai. ⁴Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kua mmiravai (Rukaaso 11:2-4)

⁵Ngia yaaku varaaree kua sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiaata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna

kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiasa irisaivaa vaa iya varaavai. ⁶Ngia yaaku varaaree kiasa ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuuqaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuuqo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo. ⁸Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuuqo vaa too rikiaivara sa iya roosiima yaaku varaatee. ⁹Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gioonna kiaapuuyara diravava
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaaravee.

¹¹ Anna makee suai

ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani

ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vatee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.

Maisa aataruuvadiri ti vatee
yoketaivau ti yapaanee.

(A gioonna kiaapuuyara diravootama
i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaravootama
tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiaiara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai. ¹⁵Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶Ngia Anutuuqara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima

ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gionna kiaapuuya ta Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variravaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapuuya iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai. ¹⁷Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee. ¹⁸Itaama iikiai teeda gionna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variravaa hama teeda rikiaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaanaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(*Rukaaso 12:33-34*)

¹⁹Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiyya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²⁰Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiyya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²¹Gionna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gionna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(*Rukaaso 11:34-36*)

²²A gionna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai. ²³I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuugo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(*Rukaaso 16:13; 12:22-31*)

²⁴Hama gionna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo

vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi voo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuqaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavaugiataama iikiaravai.

²⁵Itaama vaikiyai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai. ²⁶Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivooon yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivooon ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaatara kiaivai. ²⁷Ngiiikidiri deevooon ari varinaraivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanannee? Hama yopeemavee.

²⁸Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaannee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiyai taavo yoketaivai. ²⁹Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiyai taavo yoketaiyauvooon nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromooon ari mmammayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai. ³⁰Ngia kiisama Anutuuqaa kutaavaivee kiaiyaso, maura ikiauyauvo makee uriiyauvaa turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaarayauvaa Anutuuqo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravee. ³¹Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiaarannee? kiatee. ³²Vaidi hama Anutuuqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaarayauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai. ³³Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuuqaa aataru safuuvaa iikio fai Anutuuqo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee. ³⁴Ivaaraida sa turaara kaayauma yaata utida ausa mmuaarakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvoo vainaravai. Mmuaa suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriiyauvaara maisavee kiatee
(*Rukaaso 6:37-38,41-42*)

7 ¹Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuqo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee. ²Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee. ³Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a iva taannanoo. ⁴Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvaidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? ⁵A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvaidiri mmummuuvaa feenaanee. ⁶Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaara roosiikiyai sa Anutuuqaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuaraa iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaara ooqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yonna reerayaama ngii kuaivaara ooqoo kiaaravai.

Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(*Rukaaso 11:9-13*)

⁷Ngia Anutuuqaa yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuqo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai. ⁸Gioonna kiaapu Anutuuqaa yaparavoono fai ari yaparavaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuuqo innani sipuuvaa hatuaanaravai. ⁹Vaidi voovoono ngiikidiri ari mmaapuuvo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mminaravai. ¹⁰Ari mmaapuuvo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapavava inna mminaravai. ¹¹Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaataravoono gioonna kiaapu inna yaparakiyai mminnaa yoketaiyauvaa iya mminaravai. ¹²Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiyyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuuqo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kua mmu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(*Rukaaso 13:24*)

¹³Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai. ¹⁴Keegia tupatupaa variraivaki kuaivo kiisa keegiaivai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayauma iya mmuaararavai.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 6:43-44*)

¹⁵Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puaa sipisiipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aakiaiyauvo fai mmaraaraa avaikaravai roosiivai. ¹⁶Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. ¹⁷Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisavau iira maisaivo vaivai. ¹⁸Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisavau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai. ¹⁹Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiiya hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai. ²⁰Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai.

Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(*Rukaaso 13:25-27*)

²¹Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niiyara Udaanga-o kiaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaiya nnaasu fai ivaki kuaaravee. ²²Anutuuqo gioonna kiaapuuya mmooriiyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavee, ²³tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruavee. Hama na ngii tauyavee. Ngeera kuatee, tinaravai.

Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 6:47-49*)

²⁴Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau

ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁵Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaivoonora tioo hama havarataivai. ²⁶Gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivoono vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁷Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioodoo gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu ²⁹ivo hama kua mmaanna kiasa mmira vaidiia roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)

8 ¹Yisuuva kiasa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai. ²Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ³tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvo taikeeravai. ⁴Taikoodoo too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiasa mmianee. Akiairaama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavaa tuqinneeravai

(Rukaaso 7:1-10)

⁵Yisuuva itaa kua kiasa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanauma vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono numa Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: ⁶Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaivo voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvo putikio vainoo, ⁷tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee, ⁸tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara

yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee. ⁹Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kиеe viteera ngiaammuaу voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gionna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai. ¹¹Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapu sui raari raipidiri sui haatapaipidiri ngiaiya numa Anutuuqо gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aaparahaamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai. ¹²Gionna kiaapu Yutayaiya Anutuuqо gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuqо iya oоqоо tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, ¹³kiaa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuanee. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo vioo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoketairavai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(*Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41*)

¹⁴Yisuuva Petoroosaa nauvaki vioo tooduu Petoroosaa nnummuayaanna mmammaivo ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu ¹⁵Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai. ¹⁶Mmuduu hannauduu teeda gionna kiaapu vooyaano ngiari seena gionna kiaapuuya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai. ¹⁷Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

Vaidiia Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(*Rukaaso 9:57-62*)

¹⁸Yisuuva gionna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, ¹⁹tuduu too kua

mmaanna kiasa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiiva Mmaapuuvoono hama na vuru vaira nnauvootainoo, ²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vaidi koonnama variaya putuaiya roosiikiaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(*Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25*)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada vida varuduu ²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uduu too Yisuuva vuru vauduu ²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo, kiasa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai. ²⁷ Varuduu ari ngiaammuaumuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai
(*Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39*)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo toduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiasapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai. ²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuuqo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannanee? ³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiatana kaayau paraiya yeenna nneeda varuduu ³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuuva yaparaida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukuai puara aaya aakiaiyauvaki ta kuaaravee, ³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana

aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada yoosinnaivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

³⁴Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(*Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26*)

9 ¹Titooduu Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu ²vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ³tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuuaqaa roosiima kua tinoo, ⁴tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kianne? ⁵Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuane, tinarannee? ⁶Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvooonno vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane, ⁷tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai. ⁸Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuuaqo ari yaagueeqaivaa vaidiia mmuuvuara kua yoketaivaa innara tiravai.

Yisuuva Matainna maavee tiravai
(*Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32*)

⁹Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama tasipama yeenna nneeravai. ¹¹Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairaivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama yeenna nnainnee, ¹²tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. ¹³Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketai. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketai. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro yaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariyara yaata utida yoketaayavee kiai yara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara iya Yisuunna yaparairavai
(*Maraka 2:18-22; Rukaaso 5:33-39*)

¹⁴Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya nuna Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikiada ta Yuvuaana nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuqara yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kua kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa sui hama itaa kuaanee? ¹⁵tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaviki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variyai hama ausa mmuaararaikiai iya sirigaida variaavai. Fai sui voovai nninai rikiaada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai iqii sui iyavaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶Hama gioonna kiaapu voovooonni nni buruqa tapasiiviki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nni buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee. ¹⁷Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kua nniiviki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nniiviki rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisinaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaiviki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kuaivo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nni aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

**Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna
voovaatama tuqinneeravai**

(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee, ¹⁹tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaammuauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gionnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiese varinaravaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa aravau utuduu rikioo ²²Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuane. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiese variannano, tuduu tuu saivaata gionnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatannaivaa hakuaraivaara vaidiia noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu ²⁴Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ²⁵Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. ²⁶Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaitanu varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuutiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ²⁸tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaannee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee, ²⁹tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee, ³⁰tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ³¹tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa

rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³²Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai. ³³Nnudu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kioodoo vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teeravaivee, ³⁴tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivoono inna tasipama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaiya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gionna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yoosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyavaki vioo Anutuuqaa mmoori aataruuyauvaa gionna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai. ³⁶Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gionna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai. ³⁷Boo tioo ari ngiaammuauya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suvuaikeio vaa nneeravaata vaikiyai iyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaano. ³⁸Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gionna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Maraka 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

10 ¹Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnudu gionna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gionna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ²Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauraivaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakoopo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano ³voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo

Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Tariaaso ⁴vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmooriivaa mmiravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmioo tunoo: Sa vaidi voopinaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee. ⁶Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee. ⁷Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee. ⁸Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiyai kava diitaatee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee. ⁹Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee. ¹⁰Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoono ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee. ¹²Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee. ¹³Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiki vakiaivee. ¹⁴Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ivaki pikiada vida kiatee. ¹⁵Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaivaara Anutuuqo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mminaravai. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiyai fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

Vaidiia Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai
(*Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17*)

¹⁶Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variaya fai na ngii titanai fai mmaraara roosiikiayasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairaivaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima konnakaannama nuairaivaa pikiada tirooma variatee. ¹⁷Vaidiyyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetayasi kua pinaana ngii yapa kiaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyavaki kiada ngii ripiikiaravai. ¹⁸Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetayasi vida kua pinaana ngii yapa kikiai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetayaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kuaa mmiaaravai. ¹⁹Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuuqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kiaravai. ²⁰Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengienoo kiaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannaivoono ngii giaa ngii minai kiaravai.

²¹Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputateeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai. ²²Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ²³Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayavaki nuaida ni mmayaaya aavaa gioonna kiaapuuya kuaa mmi taikeraida kikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴Hama vo ngiaammuaui voovoono ari vitairivaa yaataravai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaui hama ari haitatuuraivaa yaataravai. ²⁵Fai ngiaammuaui ari vitairivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaui ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gioonna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kia kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyavuaa iyaraatama kiaravaivee.

Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(*Rukaaso 12:2-7*)

²⁶Itaama vainai rikiada sa gioonna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyavuaa rummua apu kaiyavuaa fai rabara kino

kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ²⁷Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miao kuaivaa rikiada yoosinna vuutaivaki kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. ²⁸Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaravai. Anutuuqaara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai. ²⁹Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuuqo itai ngiaammaiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai. ³⁰Ngii kieeta yausiiyauvaa Anutuuqo jaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. ³¹Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiai yauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa kiaa kookieera kuavai
(*Rukaaso 12:8-9*)

³²Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai. ³³Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiaapuuya nnammutuannammutuaa iiravai
(*Rukaaso 12:51-53; 14:26-27*)

³⁴Sa yaata utida niyara kiatee: Ivo gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai. ³⁵Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai. ³⁶Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaiya innara nnannateeda kiara: Ti nnammutuaavaivee, kiaravaivee.

³⁷Gioonna kiaapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁸Gioonna kiaapu voovoono

ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraiwaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁹Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraiwaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(*Marakaa 9:41*)

⁴⁰Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niyara yoketaivoono ni titoovaraatama yoketainoo. ⁴¹Vaidi voovoono Anutuuqaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. ⁴²Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai
(*Rukaaso 7:18-35*)

11 ¹Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kua mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kua mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

²Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuaui vooya tuduu innasi nnuduu ³iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? ⁴tuduu rikiada vida Yisuunna kua mmuduui rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kua mmiatee. ⁵Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiyaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo. ⁶Gioonna kiaapu voovoono hama niyara taara yaata utiraivaara Anutuuqo innara yoketainoo, tiravai.

⁷Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauiya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara

tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvu kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ⁸Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gionna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variyaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. ⁹Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaivaa taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee. ¹⁰Anutuuqaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuuqo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i taurivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai. ¹¹Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gionna kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variyaiya yaataravai. Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivaki gionna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravai. ¹²Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiiva Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kua kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹³Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiiva tuduu Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai. ¹⁴Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai. ¹⁵Gionna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶Gionna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: ¹⁷Ta tooriiavaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kua kiada itaa kua kiaavai. ¹⁸Iya iikiaivaa roosiima gionna kiaapuuya iikiaano. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kua kioodoo rikiada gionna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai. ¹⁹Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gionna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaatama

iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaaniaata ti mmooriivaudiri Anutuuga tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(*Rukaaso 10:13-15*)

²⁰Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tiao tunoo: ²¹Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variaiyaata yoosinna Beresaitaa variaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararookaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee. ²²Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisavaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisavaa yaataraanaravaivee. ²³Ngia gioonna kiaapu Kapanaua variaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee. Nnaaru gioonna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee. ²⁴Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Sutuuma iya pinaama irisai maisavaa varaaravai. Ngia Kapanaua variaiya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisavaa yaataraanaravaivee, tiravai.

Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai
(*Rukaaso 10:21-22*)

²⁵Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara dirakuavee. A ai kua oyaivaa gioonna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiee gioonna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kaiyara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. ²⁶Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee. ²⁷Ni Napooova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diravaa vaa ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i

taivai. Na i Mmaapuuvooono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavaava tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai. ²⁹Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai. ³⁰Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanavai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraivo hama mmuaararavaivee, tiravai.

Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(*Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5*)

12 ¹Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuauyaataama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuuta mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuuuta iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai. ²Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suai vaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuauya hatokaano, ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuayaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴Davuutiivaano Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuuqaaree kua yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvoo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaanee kua yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuutiiva ari tasipama nuayaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuuqo ooqoo tiravai. ⁵Ngia Anutuuqo mmaanna tuuvaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuuqo kua tiivai. ⁶Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvooono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo. ⁷Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiyya puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiyya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia jaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiyaiyaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee. ⁸Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(*Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11*)

⁹Yisuuva itaa kua kua taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai. ¹⁰Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno

taminnumaunnuunno vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai. ¹² Ngia puara sipisiipaivara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaravaa yaataravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaivaivee, ¹³ kiasa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai. ¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiiva vida nuunaida Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kiasa teerama kieeravai.

Anutuuqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kioodoo Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai. ¹⁶ Vuduu too iva mmuakiasa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiasa mmivoo kiasa iya ooqoo tiravai. ¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvaugiataama vairavai. Yisayaava Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.

Neenoo inna mmataama kiauvasi.

Na innara mmuduuya ruauko

kaayauma innara ni yoketaano.

Na ni Mmanasaivaa inna mmivo

ivoono mmuakiasa voopinnaa gioonna kiaapuuya

safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo

hama yoosinna vuutaivaki diitoo

yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa

hama utu ratokaaneema

fai ivo hama gioonna kiaapu

muaraagama variivaa

ruputinaravai.

Iya tooba manumanuvaa

hama utu rasuukiaaneema

fai ivo hama gionna kiaapu
 muaraagama variivaa ruputinaravai.
 Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono
 yapooma safu aataruuvono maisa aataruuvaa
 yaataanara suaivaki pikiaanaravai.

21 Ivo itaama varinai

mmuakiaa voopinnaa gionna kiaapuuya
 yaata utida innara faannakiaaravee.

Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)

22 Yisuuva gionna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi
 avu huruutauvaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu
 inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada
 nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai.
 23 Kua tuduu rikiada gionna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari
 yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuitinna oyaivakidiri
 diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee? 24 tuduu rikiada Farisai
 vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo
 Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia
 maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, 25 tuduu rikioo
 Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gionna kiaapuuya
 mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama
 varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai
 taikaaravai. Gionna kiaapu mmuaa nnauvaki variayannee vara mmuaa
 yoosinnavaki variaya ngiariita ngiariita rapidada fai vida raubiriida
 mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama
 kiada muaraagakiaaravai. 26 Itaama vaino mo fai Sataango ari seena
 mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida
 mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama
 kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai. 27 Ngia kiaanoo:
 Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai
 kuaanoo, kiani mo ngii nnaagiai nuairiaya giaa yaagueeqavaura mmagia
 maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii
 seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo
 kooyaa vainoo. 28 Anutuuqaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai
 rikiee na mmagia maisaiya vaidiia aakiaiyauvakidiri titaukai kuaavai. Na
 itaama iikiauvaara Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi
 vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

29 Yisuuva itaa kua kua kioo kava vo kua voovai tioo vaidi
 yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi

voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kiaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai. ³¹Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiyauvaatama fai Anutuuqoono rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuuqo ivaa rugaanaravai. ³²Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itavai homo vainaravaivee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 6:43-45)

³³Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisavau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. ³⁴Ngia vaidi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuavakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaiveema ari avavakidiri kooyaa tiivai. ³⁵Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avavakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avavakidiri kua maisavaa tiivai.

³⁶Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuuqo iya yaparainaravai. ³⁷Anutuuqo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngiiyara tinara: Hama ngiiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiaivaara tinara: Kutaa ngiiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa taaravaara

Yisuuva yaparairavai

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaata Yisuuva tunoo: Vitaira-o, a Anutuuqaa mmoori ari vookaravaa iinai ta taaravee, ³⁹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuuqaa yaagueeqakiaiyaano ngia ari vookarai mmooriivaa taara

iikiaano. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai. ⁴⁰Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidi putuaiya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee. ⁴¹Ninivee varuu gionna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuuqo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ⁴²Nnaaru kieeta varuu gionna voovono tooya sainai ngeera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvono ngii tasipama variaunoo. Gionnaivo ngeeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaa fai yapooma Anutuuqo gionna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya fai ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(*Rukaaso 11:24-26*)

⁴³Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ⁴⁴ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too ⁴⁵ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gionna kiaapu maisama aanna makee variaya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(*Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8:19-21*)

⁴⁶Yisuuva homo gionna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai. ⁴⁷Dida vauduu gionna kiaapuuyakidiri voovono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaano, ⁴⁸tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna

tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gionna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ⁴⁹kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gionna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ⁵⁰Gionna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri mmataama kioo tiravai
(*Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8*)

13 ¹Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu ²gionna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyavaki kioo ivaki varuduu gionna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai. ³Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁵Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too ⁶suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiairaama aasannaivai. ⁷Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee, ⁹kiaa kioo tunoo: Gionna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(*Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10*)

¹⁰Tuduu rikiada Yisunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gionna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee kiannanee? ¹¹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. ¹²Gionna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuuqo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvuainaravai. Gionna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai. ¹³Gionna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama

tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiese iya kiaa mmiauvai. ¹⁴Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gionna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuqo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniyauvaa rikiada

ausa tinniyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinnevoora kiaa

iya tinniyauvo yaagueeqaikiai

ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada

ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai. ¹⁶Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. ¹⁷Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gionna kiaapu Anutuuqara yaata utida safuuma varuuyaataama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Maraka 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kiooaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee. ¹⁹Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gionna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisi varaivai. ²⁰Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varaivai. ²¹Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuuqara yaagueeqaivai. Ivo Anutuuqaa mmooriivaa iivaara seena gionna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuuqaa aataruuvaa pikiavai. ²²Uruuyauvo ooviyauvaki tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaraivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanaraivaara yaata utuoo mmuduuya rikio iyauvoono inna suvainno

Anutuuqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai. ²³Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitaivaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuoraivaa roosiivai. ²⁵Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuooma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaravaa nnammutuaa voovoona numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuooma kioo kuaivai. ²⁶Kuaikio yapooma yeenna vuiitaiyauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai. ²⁷Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaravaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuookiannano. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne? ²⁸kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee? ²⁹kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuiitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee. ³⁰Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaarivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuiitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaravoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri mmataama kioo tiravai
(*Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19*)

³¹⁻³²Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kua mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuauya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoona ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 13:20-21*)

³³Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kua mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara

diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. ³⁵Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiee
mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri
mmataama kiee iya kiaa mminaravai.
Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki
haumaki vau kuaiyauvaa iya kiaa mminaravaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee, ³⁷tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono uru yoketaivaa rututuora vaidivai. ³⁸Mmooriivaki uruuyauvaa rututuoma kiaivo mmuakiaa mmatayaa variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira teerakiaa gioonna kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiikiaavai. Gioonna kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaya ikiauyauvaa roosiikiaavai. ³⁹Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuooono inna Sataangovee. Iiraiyauvaa rutakeera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee. ⁴⁰Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kiaaneema ngiau mmataivo taikeera suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya mmuaikaraama iikiaaravai. ⁴¹Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaivakidiri nuaida varida gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiyaiyaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variayaatama vitada ⁴²ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaararenai rataaravai. ⁴³Iya itaama varikiyai safuuma varira gioonna

kiaapuuya ngiari Gioonna yoosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kua mmioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kaiyauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaravaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo ataivai vainoo. ⁴⁶Vaidi voovoono sikau seeta yoketaivaa roosiivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaravaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷Kiaa kioo vo kuavai iya kua mmioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai. ⁴⁸Varaavovo mmuugiakiaiki teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiaavai. ⁴⁹Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonna kiaapu yoketaama variaya pikiada maisama variaya vitada ⁵⁰ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnonoo, ⁵²tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii

giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuuaqaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiavaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivo roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gioonna kiaapuuya kuaa mmiivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara ooqoo tiravai
(*Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30*)

⁵³Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kua taika kioo ivaki pikioo ⁵⁴ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kuaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueueqa ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iinnee? ⁵⁵Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano. ⁵⁶Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivo varaivainnee? ⁵⁷kua kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaa ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁵⁸Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuuaqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai
(*Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9*)

14 ¹Ii sui ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo: ²Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa diitoovaarainno yaagueueqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuuaqaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnannatoovaa Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieravai. ⁵Yapa kioodoo Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmatoo suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo

numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai. ⁷Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mminaravaivee, ⁸tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Heroootaa kiaa mmioo tunoo: Aanna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee, ⁹tuduu rikioo Heroootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo ¹⁰ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai. ¹¹Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ¹²Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(*Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14*)

¹³Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai. ¹⁴Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnao. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, ¹⁷tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo, ¹⁸tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee, ¹⁹kiaa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu ²⁰mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ²¹Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(*Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21*)

²²Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gionna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiada vida varuduu ²³gionna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu ²⁴ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriiva ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigiaanigooduu ²⁵patainara uuduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai. ²⁶Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nnino, ²⁷kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²⁸tuduu rikiada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee, ²⁹tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisunnasi ari yuku raa roo viravai. ³⁰Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai. ³¹Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kiisama niyara kutaavaivee kiannavaivee, ³²kiaa kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikeeravai. ³³Taikooduu ari ngiaammuau kanuuvaki varuuya Yisunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuuaqaa Mmaapu tuanaakuavee, tiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(*Marakaa 6:53-56*)

³⁴Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu ³⁵gionna kiaapuuya Yisunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gionna kiaapu nniitarooya vitada Yisunnasi nniravai. ³⁶Nnida Yisunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa aravau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa aravau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

Vaidiia ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(*Marakaa 7:1-13*)

15 ¹Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisunna yaparaida tunoo: ²Aaniira i ngiaammuauya

ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruuvaa hatokaannee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuuoqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁴ Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gionna kiaapu voovono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁵ Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gionna kiaapu voovono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuuoqaa mminnaavaivee, ⁶ kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuuoqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁷ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuuoqo tinoo:

Aa gionna kiaapu aaya
mmanna kuasiyauvoono koroonno
niiyara yoketaavaivee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiyya yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmi kiada kiaanoo:

Anutuuoqaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gionna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima rikiaatee. ¹¹ Hama vaidi voovono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Farisaiya i kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee, ¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai. ¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovono ari seena vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairavaa roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata

vitoo aataruuvau kuanaree kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaravee, ¹⁵tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniyauvo rusitivai. ¹⁷Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai. ¹⁸Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaivakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁹Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai. ²⁰Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(*Marakaa 7:24-30*)

²¹Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai. ²²Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvoo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo, ²³tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuautoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiadiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee, ²⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiyara nnaasu Anutuuqo ni titooduu na tiiravaivee, ²⁵tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee, ²⁶tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo, ²⁷tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa ngiari haitatuukiaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁸tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu ³⁰gioonna kiaapu

kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaata hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaata vitada inna avuuvau nuunama yapa kioodoo ivo mmuakiaaya tuqinneeravai. ³¹Tuqinnoodoo teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uvua teeda nnikiaraida Isarairaaya Anutuuqaa tuanaivaara kua yoketaivaa tiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(*Marakaa 8:1-10*)

³²Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainoo, ³³tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee? ³⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo, ³⁵tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu ³⁶tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuuqata kua yoketaivaa kiasa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai. ³⁷Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ³⁸Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai. ³⁹Hama jaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titoodoo vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisuuva yaparairavai
(*Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56*)

16 ¹Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata Yisuuva nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookarivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasipaikionno iinoo, kuaaravee, ²tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikionno itainoo, kiaavai. ³Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikionno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo

taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai. ⁴Ngieeta gioonna kiaapu makee variaiyaatama koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuqaa mmoori ari vookarai voovaara fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kiaa kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(*Marakaa 8:14-21*)

⁵Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varudu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai. ⁶Nnudu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaaara mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ⁷tuduu rikiada ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo, ⁸tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiannee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo. ⁹Ngia homooda hama niyara arinaima rikiannee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiia (5000) mmuuvaaara vaa ngia taunnu kiannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? ¹⁰Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiia (4000) mmuuvaaara vaa ngia taunnu kiannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? ¹¹Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiannee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ¹²tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusituduu arinaima rikieeravai. Gioonnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

Peterooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai
(*Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21*)

¹³Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa

Mmaapuuvaa gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaanee? ¹⁴tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaavaivee, ¹⁵tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaanee? ¹⁶tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuoqo i mmataama kioo vaidiikuavee. E Anutuuoqo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee, ¹⁷tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuuoqo aiyara pinaama yoketainoo. Hama mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kiaa i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kiaa i mmikiai a kiannanoo. ¹⁸Na i kiaa i mmiaanoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiai na vitee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variyaiya fai yaagueeqama variaaravai. ¹⁹Anutuuoqo ngiau aapu gioonna kiaapuuyara diravai yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara ooqoo kiannaivaa fai Anutuuoqo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaa ee-oo kiannaivaa fai Anutuuoqo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee, ²⁰kiaa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuuoqo ni mmataama kioovaa sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(*Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27*)

²¹Ii sui ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuoqara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiiaa ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuoqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, ²²tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuuoqo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee, ²³tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipoovaa inna tunoo: Sataango, ngieera kuane. A ni aataruuvaa uudarainaree kiainna iikiannanoo. I yaataivo vaidiiaa yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuoqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna

ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁵Fai gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ²⁶Fai gionna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuqaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ²⁷Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeriyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiataama irisaiyauvaa iya mmimaravai. ²⁸Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(*Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36*)

17 ¹Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. ²Vidada oro ivau dida vaidata tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai. ³Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaivaaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiiaa Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu ⁴Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heeke Musiinnani voovai heeke Irayaannani voovai heekaanaravaivee, ⁵tuduu tuu saivaata nama mmannaammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuqaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁶tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmatayaa vida varada vaidata ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaidata kaayauma aatuuda varuduu ⁷Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee, ⁸tuduu rikiada mmataivaudiri vaidata reeri tooduu hama vaidiivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kua mmioo tunoo: Makee ngia taa

ari vookarai aataruuvaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ¹⁰tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaa kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiaa kuaivo aaniira ngiari itaa kua kiaanoo? ¹¹tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovooona Irayaanna roosiivoona tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo. ¹²Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvo nniravai. Nnudu hama gioonna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiada iya ngiari iikiatau mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaravaivee, ¹³tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(*Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a*)

¹⁴Yisuuva ari ngiaammuaui taaravoomaidootama tiida gioonna kiaapuuya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovooona numa Yisuunna vunnigiataa toorivu yau haroo ¹⁵tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaaara boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai. ¹⁶Na inna vatee i ngiaammuauyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee, ¹⁷tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee, ¹⁸tuduu innasi vitada nnudu mmagia maisaivo ngiaammuauvaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vudu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹Varudu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varudu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainee? ²⁰tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuqoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuovo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuuqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuane, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuuqo

kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai. ²¹(Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai

(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)

²²Yisunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiiva Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai ²³iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano voooma suaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiaa ari ngiaammuauya ivara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa yoosinna Kapanauma varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiia numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee? ²⁵tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannanee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaanee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaanee? ²⁶tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiyai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee. ²⁷Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiia sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kiaa nnoori haruungaivaki vee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiee inna avaiivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi vee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

Yisunna ngiaammuauyo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai

(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

18 ¹Ii sui ivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaranee? ²tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo ³iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisiya roosiima varida fai hama Anutuuqo gioonna

kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee. ⁴Gioonna kiaapu voovoono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivoono fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kietavai varinaravaivee. ⁵Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruavai
(*Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2*)

⁶Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaravootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaraivo inna yoketaavai. ⁷Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruriraivo vaikiainnaata variaunnaano. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisavau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaidi ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁹Fai ai avuuvaaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidi ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 15:3-7*)

¹⁰Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano. ¹¹(Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono gioonna kiaapu raubiriikiaya vitaanaraivaara na tiiravai.)

¹²Ngia yaata utuaivo datainnee? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyouvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai. ¹³Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno

raubiriivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiyaiyara kiisama mmuduuya rinaravai. ¹⁴Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikiaa gionna kiaapuuya raubiriikiavaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi vee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai. ¹⁶Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vatee oro innaata kava kua kiatee. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiidaatama vatee yaparakianee, tiivai. ¹⁷Vaa a vatee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmimo inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya kiaa mmiravai

¹⁸Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuuqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuuqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai. ²⁰Gionna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuunama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri mmataama kioo tiravai

²¹Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyaivaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee? ²²tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikianee. Sa yaarummua kiee iikianee. ²³Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikianee. Vaidi kieeta voovoono ari mmoori vareera vaidiiaa sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparaivai. ²⁴Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi

voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio ²⁵hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee, ²⁶tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mminaravaivee, ²⁷tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mirainna kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisavaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee, ²⁹tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mminaravaivee, ³⁰tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai. ³¹Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiiva ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai. ³²Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauivai. ³³Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiainnaatainna hama a innara boo kiannanoo, ³⁴tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaikarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee. ³⁵Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuaikaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19 ¹Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai. ²Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee? ⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuqaa

kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo: ⁵Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai. ⁶Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuuqoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, ⁷tuduu rikiada Farisaiya Yisuunna yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiasa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee? ⁸tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. ⁹Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee, ¹¹tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiasa kua aavo hama mmuakiasa vaidiiyara tii kuavai. Anutuuqo ari mmataama kiai vaidiiyara nnaasu tii kuavai. ¹²Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya variaanoo. Vaidiiya vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaanoo. Vooya ngiarinaidiri Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)

¹³Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai. ¹⁴Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee, ¹⁵kiasa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata kua tiravai
(*Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30*)

¹⁶Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee? ¹⁷tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannanee? Mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane, ¹⁸tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. ¹⁹Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, ²⁰tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinaranee? ²¹tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane, ²²tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo. ²⁴Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo, ²⁵tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuuqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee? ²⁶tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuuqoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuuqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷Tuduu rikioo Petrooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao. Dee irisavai ta varaarannee? ²⁸tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kieeta varira mmaata ari vookaraivau

varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida voida yaparakiaaravai. ²⁹Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaanaravai. ³⁰Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

20 ¹Yisuuva tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaraivo mmoori vareera vaidiia oro vitaanara kuaivai. ²Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kia yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai. ³Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuutaivaki vaidiia dida voida hama mmoori varaiya too ⁴iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisavaa aikiooma ngii minaravaivee, ⁵tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiia titaikiai mmooriivaki kuaavai. ⁶Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakiaiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida voida hama mmoori varaanee? ⁷tikiai rikiada iya inna sai kianoo: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee, ⁹tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁰Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai. ¹¹Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kianoo: ¹²Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannano, ¹³kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau

kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo. ¹⁴Ai sikauvaa ee varee kuane. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo. ¹⁵Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mminaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mminaraivo neenoo nakaaravovee. Na vaidiia kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaara i nnannatainnee? tiivaivee. ¹⁶Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gioonna kiaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(*Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34*)

¹⁷Yisuuva Yerusareemaivakira vioo varioo ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kiaa mmiaa roo vioo ¹⁸tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnao. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada ¹⁹ngiari vopinnaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kikiai na putino taara suaivaitana taikanai vooa suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisunna yaparairavai
(*Marakaa 10:35-45*)

²⁰Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiauvaa iikiane, ²¹tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kiane, ²²tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuauvaitana tunoo: Ngia ni yaparakiava kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaano. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiauvakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? tuduu rikiaada ngiaammuauvaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee, ²³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaravaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴Nnaagiai Yisuunna ngiaammuaui saido yaakuuvaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai. ²⁵Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaia kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai. ²⁶Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaui varinaravai. ²⁷Ngiikidiri vaidi voovono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaui varinaravai. ²⁸Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gionna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiiva Mmaapuuvu tiiravai. Na mmuakiaa gionna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai
(*Maraka 10:46-52; Rukaaso 18:35-43*)

²⁹Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauiyaatama yoosinna Yerikoo pikiada vuduu rikiada kaayau gionna kiaapuuya iya vata rada viravai. ³⁰Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuvuaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraiquavee. Tiyara boo kianee, ³¹tuduu rikiada gionna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraiquavee. Tiyara boo kianee, ³²tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveerada kianne, ³³tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee, ³⁴tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(*Maraka 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19*)

21 ¹Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauivaitana titoo tunoo: ²Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiiraa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee. ³Fai vaidi voovono ivaara vo kua tinada kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnao, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiiraama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai. ⁵Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya
kiaa mmiee kianee: Taatee.
Ngii kieetaivo tirooma yoketaama
puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio
vitoo ngiisi nninoo.
Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau
varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶Ari ngiaammuaupaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada ⁷puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai. ⁸Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai. ⁹Hooti kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya Yisuuva tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna kiaa rada tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitoovoono inna yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuuqo ngiau aapu variivoono yoketaivovee, tiravai.

¹⁰Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayauma innara sirigaida vooya tunoo: Anna gioononnee?
¹¹tuduu rikiada vooyaano tunoo: Anna forofetaa Yisuuvaivee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Maraka 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹²Tuduu Yisuuva Anutuuqaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooyaataama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaataama yaagueeqama titoodoo mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo ¹³iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁴Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai. ¹⁵Tuqinnoodoo Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa

mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai. ¹⁶Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia jaarida rikiaavaivee. ¹⁷kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai
(*Maraka 11:12-14,20-24*)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu ¹⁹ tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiiraama nnaammuayaivo aasannairavai. ²⁰ Aasannauduu ari ngiaammuaya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiiraama aasannainnee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuane, tikio fai kuanaravaivee. ²² Fai ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai
(*Maraka 11:27-33; Rukaaso 20:1-8*)

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetayaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannanee? ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiiivo gioonna

kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee. ²⁶Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaaravaivee. ²⁷Iya itaa kua kiaa kiada Yisuuva kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana mmataama kioo tiravai

²⁸Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee, ²⁹tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo kuaivai. ³⁰Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai. ³¹Mo dee ngiaammuaavoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai. ³²Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitaudeau ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri mmataama kioo tiravai (*Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19*)

³³Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiese tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya

nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiasa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai. ³⁴Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaivai. ³⁵Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai ruputuaavo putikiai voovaayaa sikauyauvaa kagaari kiaavo putivai. ³⁶Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuauyaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai. ³⁷Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee, ³⁸Kiasa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida kiasano: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee, ³⁹kiasa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada ruputuaavo putivaivee.

⁴⁰Yisuuva itaa kua kiasa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminaranee? ⁴¹tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama ruputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiyauvai ari mmiaaravee, ⁴²kiasa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuqaa kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiasa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuuqoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee. ⁴³Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee. ⁴⁴(Gioonna kiaapu voovoono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau

ari mmamma mmuyaivaa ruaimemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵Tuduu vaidiia Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶Rikiada ivaara iya inna utuaaree kiaa uduu gioonna kiaapuuya Yisuunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 14:15-24*)

22 ¹Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo: ²Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvo nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai. ³Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kiaa mmii vaidiyyara aayanna raani hama iya ngiataikiai ⁴kava ari ngiaammuau vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kiaa mmiaiyya kiaa mmida kiatee: Rikiaatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nnamhari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee. ⁵Ivo itaa kua tikiai rikiada oro kiaa mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki vioo kiaivai. ⁶Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaida kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuaani putuaavai. ⁷Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuaa vaidiyya irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai. ⁸Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiauya ngiari variaivaa irisaivaa fai deevaudiri vara nnaarannee? ⁹Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee, ¹⁰tikiiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo: ¹²Ni seena-o, i dataikiai e

aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai. ¹³Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. ¹⁴Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuuqo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

Vaidiia sikau takiisaivaara Yisunna yaparairavai
(*Maraka 12:13-17; Rukaaso 20:20-26*)

¹⁵Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaivaa kua teerama yeena rau kiada ¹⁶iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaata titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuuqaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua mmiee iya aiyaara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyaara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai. ¹⁷Aa kua ta i yaparakianna kua aavaa yaata utuee sai ti kua ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? ¹⁸tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kua uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kua numa ni iikiaannee? ¹⁹Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too ²⁰tunoo: Anna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Anna giaa nnutuvainno vainnee? ²¹tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuuqaa ari mmiatee, ²²tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(*Maraka 12:18-27; Rukaaso 20:27-40*)

²³Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, ²⁴tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo

nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai. ²⁵Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo ²⁶hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gionnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ²⁷Putuduu nnaagiaivau iya gionnaivootama putiravai. ²⁸Itaama vaikai yapooma gionna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gionnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ³⁰Fai gionna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee. ³¹Gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuuqo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. ³²Anutuuqo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gionna kiaapu vaa eeyara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Ivo gionna kiaapu variyaiya Anutuuqovee, ³³tuduu mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)

³⁴Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu ³⁵iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo: ³⁶Vitaira-o, Anutuuqo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ³⁷tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaa mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. ³⁸Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataraivai. ³⁹Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataraivaitanavee. ⁴⁰Aa kua mmaanna tuu aavitanaakidiri

Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvoota forofetaiya kua mmuakiaayauvootama diiteeravaivee, tiravai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(*Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44*)

⁴¹Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo: ⁴²Ngia Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaannee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee, ⁴³tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuaya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee, ⁴⁶tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama
iikiaiayuvunugiataama iikiatee.
(*Marakaa 12:38-39; Rukaaso 11:43,46; 20:45-46*)

23 ¹Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gionna kiaapu ivaki nuunauyaata ari ngiaammuauyaataama tunoo: ²Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo. ³Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivaugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai. ⁴Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyauvaa gionna kiaapuuya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai. ⁵Gionna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuuqaa kuaivaa yanaiyavunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyavunu raida ngiari tinniiyavunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai. ⁶Iya busaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁷Iya yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiyouvaara mmuduuya ruaavai. ⁸Sa ngiikidiri voovaa nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama variaano. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo. ⁹Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaa ti nnoonnavavee kиа innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo. ¹⁰Sa vaidi voovaa ti kieetavavee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varinoo. ¹¹Ngiiikidiri vaidi voovono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai. ¹²Gioonna kiaapu voovono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuqo inna vitoo aduo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruo yapaivaa fai Anutuuqo vitoo aruo yapaanaravai.

Iya unnakua tiraivaara Yisuuva ooqoo tiravai
(*Maraka 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47*)

¹³Ngia vaidi kua mmaanna kиа mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kиа iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengienoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kiaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴(Ngia vaidi kua mmaanna kиа mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gioonna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekiaa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵Ngia vaidi kua mmaanna kиа mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmana kuaiveera sorovuaraivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigoo ngii ngiaammuaavai ngii mmemmana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigoo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kиа mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kиа mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kиа mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo

nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁷Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuqaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataravai. ¹⁸Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuuqaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁹Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuqaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai. ²⁰Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaata tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai. ²¹Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaata tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuuqo ivaki variivaaraatama tiivai. ²²Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaata tioo ivo Anutuuqaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavua yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuuqaani kiadaatada pinaa kuaiyauvo Anutuuqaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiayauvaatama iikiatee. ²⁴Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriiivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriiivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo

vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gionna kiaapuuya unnakua kiasa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai. ²⁶E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaivaki tauraa fini kiee mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiaivaa fini kino too mmamma mmaanaiavoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaiyauvo funnukakiaiyauvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiyauvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai. ²⁸Itaama vaineema gionna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiyyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiyauvaki unnakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaarivaara iya kiasa mmiravai
(*Rukaaso 11:47-51*)

²⁹Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. Ngia gionna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai. ³⁰Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya ruputuaannaduu pututirivee. ³¹Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya ruputuduu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaanoo. ³²Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee. ³³Ngia gionna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uvaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee. ³⁴Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya ruputikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida ruputua rada rada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki kuaaravai. ³⁵Ngia itaikio mmuakiasa vaidi yoketaiya kuminayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuuqaara hudeeraivo

sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieravai. ³⁶Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidiia kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(*Rukaaso 13:34-35*)

³⁷Boo, gionna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gionna kiaapuuya Anutuuqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara ooqoo kiaavai. ³⁸Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuqo pikiakio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuqo vioo kiaivai. ³⁹Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaanga Anutuuqo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataarivaara tiravai
(*Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6*)

24 ¹Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaarivaara innasi nniravai. ²Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(*Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19*)

³Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. A kiannaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikiakio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee? ⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee. ⁵Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Anna na Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gionna kiaapuuya iya unnakua

kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravee. ⁶Fai ngia gionna kiaapuuya vainiivau rapiravaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee. ⁷Fai gionna kiaapu voovaki variaya diitada gionna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii suai ivaki vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gionna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai. ⁸Gionnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹Iqii suai ivaki fai vaidiia ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii rupertikiai putuaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gionna kiaapu ngiari voopinnaiya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. ¹⁰Iqii suai ivaki kaayau gionna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqakiaiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai. ¹¹Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gionna kiaapuuya unnakua kiaaravai. ¹²Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gionna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaaravai. ¹³Fai gionna kiaapu voovoono innasi mmuaararavai vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuuqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ¹⁴Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gionna kiaapuuya varada mmuakiaa mmataavau vida ivaki variaya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee
(*Maraka 13:14-23; Rukaaso 21:20-24*)

¹⁵Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuuqaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gionna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa jaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda ¹⁶ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. ¹⁷Fai gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. ¹⁸Gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyavau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee. ¹⁹Boo, iqii suai ivaki

gioonna nnaakara sunnaakiaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai. ²⁰Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiiya kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee. ²¹Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaravai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai. ²²Iqii suai ivaara Anutuuqo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuuqo ariiniee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuuqo mmataama kioo vaidiiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²⁴Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidiiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaraiya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaravai. Anutuuqo gioonna kiaapuuya ariiniee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaravai. ²⁵Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

²⁶Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuuqo mmataama kioo vaidiiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiyai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiyai sa iya kuaivaa rikiaatee. ²⁷Suai raari raivakidiri saneetuuvo ngioo suai haatapeeranni vioo akiiraama tipannuuma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(*Maraka 13:24-27; Rukaaso 21:25-28*)

²⁹Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuuyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaaravai. ³⁰Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara atauvo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kiaapu

mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngiau aapu nama aakiidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai. ³¹Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gionna kiaapu na niniiniee kiaa mmataama kiauyaru ni nuunama vitada niisi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai
(*Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33*)

³²Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ³³Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo. ³⁴Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³⁵Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovooonoo na tiinara suaivaa too rikiaivai
(*Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36*)

³⁶Hama gionna kiaapu voovooonoo na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napooavaano nnaasu too rikiaivai. ³⁷Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai. ³⁸Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gionna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada ³⁹iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieraavai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivaki fai gionna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee. ⁴⁰Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuuqo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai. ⁴¹Fai gionna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuuqo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai. ⁴²Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaarivaara haitatuukiatee. ⁴³Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaravai rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema

sipuuva rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁴Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee.

**Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara
Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)**

⁴⁵Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kietavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai. ⁴⁶Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradii vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁷Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuauvavaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁸Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiairaama nninaravee, ⁴⁹kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiiva nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaiya tasipama varino ⁵⁰fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai. ⁵¹Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnakua nnaamuruuya variravaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuuararenai rataaravaivee.

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaayaadiri mmataama kioo tiravai

25 ¹Na tiinara suaivaki Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai. ²Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoketaaya kuaavai. ³Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁴Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁵Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee, ⁷tikiyai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai. ⁸Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kianoo:

Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaaravee, ⁹kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiyai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatinaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiiyara varada ngiatee, ¹⁰kiaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaiavaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaivai.

¹¹Rau kiaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, ¹²kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kaaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ¹³Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 19:11-27)

¹⁴Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yoosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiyai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kaaa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁵Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai. ¹⁶Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyouvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai. ¹⁷Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai. ¹⁸Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai. ²⁰Ngioo taikio ngiaammuau kaayau sikauyauvaa (5000) mmuovoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²¹tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A

mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²² tikio vo ngiaammua voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiako nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²³ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammua yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²⁴ tikio ari vo ngiaammua voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaagueeqaira nnaamuruavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai. ²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiau vai. Taanee. Anna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee, ²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna sai tinoo: A ngiaammua maisa kati varira nnaamuruavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee? ²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaannavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee, ²⁸ kiaa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisivarada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmioo rikioo fai kaayauma inna suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisivarannaravai. ³⁰ Aa ngiaammua kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiaatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

**Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari
mmooriyauvaara iya yaparainaravai**

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiaa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna

kiaapuuyara dinaravai. ³²Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeyauvaa haitatuura vaidiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema ³³fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanaravai. ³⁴Na yapa kiee kieetavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiyara yoketaa kua tiya nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnaivaa ngiiini teerama kioovaki numa variatee. ³⁵Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai. ³⁶Na taguaada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia numa ni taavai. Ivaara ngiiini teerama kioovaki numa variatee, ³⁷tinai rikiada fai safuuma variaya ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता इ तान्नानो इ येन्ना राइकी ता येन्नैयवुवा इ म्मैअन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नोरी राइकी ता न्नोरीवुवा इ म्मैअन्नवैन्ने? ³⁸दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गैअन्ना ता अयरा तुक्कैअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ तगुआदा वैरैअन्ना ता उयरा रैरैयवुवा इ म्मैअन्नवैन्ने? ³⁹दौरा सुई ता तान्नानो इ न्नीतारैकी वैरैअन्ना ता इ तुक्कैअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ ओवी न्नावुवै वैरैअन्ना ता ओरो इ तान्नवैन्ने? ⁴⁰तिकै रिके ना क्केतैवो सै इय तिनारा: ना क्का कुतावै न्गी गै न्गी म्मैअन्नवैन्ने. आ नि गता वयै अयकैदरै कुमिना वुवैरै इतामा इकैवो इन्ना न्नीयारातामा इकैवै, तिनारवै.

⁴¹Fai na itaa kua kiaa kiee gioonna kiaapu yaaku geedainningiaa variaya tinara: Anutuuqo hama ngiiyara yoketaayavee tiya ni pikiada kuatee. Ikaivo tupatupaa too variraivaki Anutuuqo Sataangaata inna aangeraiyaatama iyani teerama kiaivaki kuatee. ⁴²Na ni yeenna raikiai variaukai hama ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai hama ngia nnooriivaa ni miaavai. ⁴³Na voopinnaivo ngiaukai hama ngia niyara tuqinnaavai. Na taguaada variaukai hama ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai hama ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai hama ngia numa ni taavaivee, ⁴⁴tinai rikiada fai ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता तान्नानो इ येन्ना राइकी इ न्नोरी राइकी हमा येन्नैयवुवा इ म्मैअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गैअन्ना ता इयरा तुक्कैअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ तगुआदा वैरैअन्ना ता उयरा रैरैयवुवा इ म्मैअन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नीतारैकी वैरैअन्ना ता ओरो इ तुक्कैअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ ओवी न्नावुवै वैरैअन्ना ता ओरो इ तान्नवैन्ने? ⁴⁵तिकै रिके ना सै तिनारा: ना क्का कुतावै न्गी गै न्गी म्मैअन्नवैन्ने. न्गी हमा आ कुमिना अयकैदरै वुवैरै इकैवै, ⁴⁶tinai rikiada iya irisai maisaivo tupatupaa vairaviki vikiai vaidi safuuma variaya tupatupaa variraivaki kuaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(*Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53*)

26 ¹Vaa Yisuuva ii kua mmuakiaa iyauvaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ²Vaa ngia rikiaavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatari sagaivau fai ni haara kiaravaivee, tiravai.

³Vaidiia Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki hara kiada varida ⁴haumakinaa Yisuunna vitada ruputikio putuaiveeraivara kua yeena rairavai. ⁵Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kiaa hama ta Yisuunna utida ruputuaaravee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa apiravai
(*Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8*)

⁶Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo vaa yoketairavai. ⁷Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna voovoono heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyuvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai. ⁸Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uuvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiainnee? ⁹Ivo iva varoo vaidiia mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiannee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo. ¹¹Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. ¹²Na putinai ni hakuaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau tusaa apinoo. ¹³Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kua mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kua mmikiai rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainarivaara ee-oo tiravai
(*Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6*)

¹⁴Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo ¹⁵iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai

na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai. ¹⁶Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiataivaa nneeravai
(*Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30*)

¹⁷Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaravai aini teerakiaunannee? ¹⁸tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nnino. Na ni ngiaammuauyaatama i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee, ¹⁹tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰Teerama kioodoo heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida ²¹yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravee, ²²tuduu rikiada ari ngiaammuauya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee? ²³tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoono ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai. ²⁴Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaraivoono fai irisai maisivaa varaanaravee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisivaa iinno irisai maisivaa varaitirivee, ²⁵tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivoono tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(*Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25*)

²⁶Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kua kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee, ²⁷Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kua kioo iya

mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee. ²⁸Aanna ni kiauvai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauvaa tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ²⁹Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee, ³⁰tuduu nnaa kiooduu iya Anutuuqaara kuaru voovai kiaa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(*Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38*)

³¹Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa Rupertu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³²Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravaivee, ³³tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee, ³⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, ³⁵tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki yaaku vareeravai
(*Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46*)

³⁶Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee, ³⁷kiaa kioo Petoroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu ³⁸iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁹kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane, ⁴⁰kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaida varuduu ivo iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niyara

tida avu teeda vakiaannee? ⁴¹Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaid ayaaku varaatee. Vaidiiva mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo, ⁴²kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikianee, ⁴³kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁵Kiaa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuauda tunoo: Ngia homooda vuru vaid avariaannee? Na Vaidiiva Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo. ⁴⁶Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Ditakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiiva Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai.

Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiiva titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai.

⁴⁸Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiiva kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee. ⁴⁹Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannanee? kiaa kioo inna mmooteravai. ⁵⁰Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikianee, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu

⁵¹Yisuunna ngiaammuauyakidiri voovoono ari paipa avaikarauvaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammua voovai yaataivaa rutaka kieeravai. ⁵²Rutaka kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauvaa tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruuvaki kava uyuanee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaaraiya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai. ⁵³Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee. ⁵⁴Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iikiavaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata

tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. ⁵⁶Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaano, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammua muakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷Vuduu vaidi Yisuunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai. ⁵⁸Varuduu Petorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisuunna iikiaaravaa taanaravara ivaki variravai. ⁵⁹Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna Rupertikio putuaiveera unnakuaivaadiri kua pinaana inna yapaara uduu ⁶⁰kaayau gionna kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo: ⁶¹Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kiese taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee. ⁶²Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisuunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee? ⁶³tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misiaivovee tiee Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee, ⁶⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannano. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapu Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravava yaaku yaadudainningiaa hara kiese variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶⁵tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuuqaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa mmaapuvavee, tiivaa vaa ngia rikiaano. ⁶⁶Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷Iya itaa kua kiasa kiada Yisuunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida ⁶⁸tunoo: Anutuuqo i mmataama kioo vaidi Misiakuavee tiee kooyaa ti kiasa ti mmianee. Gloonoonno i ruputiinne? tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiasatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee, ⁷⁰tuduu rikioo mmuakiasa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo, ⁷¹kiasa kioo oro nnau haayaivaki diio vauduu vo mmoori vareera kiasatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee, ⁷²tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee, ⁷³tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiva ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo, ⁷⁴tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiasa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuuqo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu ⁷⁵Yisuuva tauraa inna kiasa mmu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiasa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

Vaidiiva Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)

27 ¹Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiasa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiasa safuuma kiada ²inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

Yutaaso putiravai

(Aposoroo 1:18-19)

³Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigooduu ivo sikauyuvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuuqaara kati puara hudeera

vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo: ⁴Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaano, tuduu rikiada tunoo: Mo datainne? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoova ivaara tuqinnama yaata utuane, ⁵tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶Ivo vuu saivaata vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuaivo ooqoo tiivaivee, ⁷kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yoosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaaraivaara vareeravai. ⁸Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaano: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, kiaavai.

⁹Iya ivaa uuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada ¹⁰yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuuqoono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannano, ¹²tuduu rikioo vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kioodoo rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai. ¹³Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee? ¹⁴tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titoodoo tuoo viravai. ¹⁶Ii sui ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa

uuvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai. ¹⁷Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yusuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai. ¹⁸Kieeta vaidiia Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaa itaa kua tiravai.

¹⁹Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammua voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kioodoo Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikianee, tiivaivee, tiravai.

²⁰Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai. ²¹Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee, ²²tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²³tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²⁴tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauva irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiiki vainaravai. Ngiengienoo iikiatee, ²⁵tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiaatama vakiaivee, ²⁶tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titoodoo tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammua iya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kioodoo rapira vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

Rapira vaidiiaano Yisuunnara rairavai
(*Maraka 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3*)

²⁷Piratuusaa rapira vaidiia Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida

nuunaida inna avuuvau diravai. ²⁸Dida vaidia inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada ²⁹yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kioodoo tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee, ³⁰kiaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai. ³¹Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna yu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(*Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27*)

³²Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nniravai. Nnudu rikiada rapira vaidiia inna yaakuuvadiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai. ³³Iya vuu yoosinnavaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnavee. ³⁴Iya ivaki dida vaidia vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ³⁶Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai. ³⁷Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Anna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai. ³⁸Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidia innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida ⁴⁰inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kieve kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vatee yoketaivau yapaanee. A kutaa Anutuuqaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane, ⁴¹tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida ⁴²tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isairairiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaravai. ⁴³Ivo Anutuuqaara yaagueeqainnonno

ariiyara tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuuqo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee, ⁴⁴tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeravai. ⁴⁶Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuuqo, ni Anutuuqo, dataama vaikai ni pikiaannanee? tiravai. ⁴⁷Yisuuva aayanna tuduu rikiada gionna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo, ⁴⁸tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa rikiooduu ⁴⁹ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? ⁵⁰Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu ⁵²Anutuuqo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuuqaa gionna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai. ⁵³Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gionna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiia kieetaivootama ari rapira ngiaammuai inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuuauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Aanna kutaa tuanaa Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai. ⁵⁵Tuduu kaayau gionnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vaida rooru inna teeravai. ⁵⁶Makataraa gionna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaida ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷Upisipisiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna

nnaagiai nuaira vaidivai variravai. ⁵⁸Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai. ⁵⁹Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo ⁶⁰varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai. ⁶¹Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶²Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaiava teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiyaatama Piratuusaasi vida ⁶³tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee, ⁶⁴tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuuqo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiaarainoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee, ⁶⁵tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammua rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vakiaivee, ⁶⁶tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaravaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivaara haitatuuravai.

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

28 ¹Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaaqaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai. ²Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai. ³Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuaahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai. ⁴Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitatuuraiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵Vauduu rikioo aangeraivoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiiya yatari sagaivau

haara kioodoo putuuvaaraida buaama rada nookiaano. ⁶Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee. ⁷Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauya kiasa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara voo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo, ⁸tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiasa mmiaara nniravai.

⁹Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaaraida kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaidai ngiari ausa mmuduuyavaitana inna mmiravai. ¹⁰Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Karirayaa kuateera oro kiasa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹Tuduu rikiada gionnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammuau vooyaano ngiari toovaa nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya kiasa mmiravai. ¹²Kiasa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida ¹³tunoo: Gionna kiasapuuya ataa kua kiasa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidai variaunnani Yisuunna ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiasa mmiatee. ¹⁴Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataaravee, ¹⁵tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiasa gionna kiasapuuya kiasa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gionna kiasapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49;

Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁶Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiasa mmuuvau diravai. ¹⁷Dida vaidai tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai. ¹⁸Yisuuva numa mmuakiasa iya tunoo: Anutuuqo mmuakiasa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee. ¹⁹Ivaaraida ngia mmuakiasa yoosinna variaa gionna kiasapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiasa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai

ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvaatama tida iya apuatee. ²⁰Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiasa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.